

TIMRA, STILLA

I *Bävande under höstliga stjärnor* ikläds för tredje gången österrikiske Georg Trakls egensinniga alster en svensk språkdräkt. Camilla Hammarström som åtagit sig uppdraget, gör det med den äran menar Alexander Svedberg. "Att läsa Georg Trakl är att upptäcka en poesi diktad i alienation, sprungen ur en sinnesstämning som genomlöper människans historia", skriver han.

[Lyssna på recensionen? Klicka på pilen!]

En »rörlig avbild av evigheten«, som framdrivs av det tal vi kallar tid. Så beskriver Platon tidens väsen i dialogen *Timaios* (37d): en rörelse som sker mot det evigas fond. Kanske den förflyter längs en linje, eller återkommer om och om igen. Men enligt vilken rytm upplever vi dess gång?

Jag tänker på *Timaios* när jag börjar läsa *Bävande under höstliga stjärnor*, en volym med dikter signerade den österrikiska poeten Georg Trakl, utgiven på förlaget Lejd i svensk tolkning av Camilla Hammarström och med ett initierat förord av Magnus Halldin. Det är en vacker bok, som hämtar sitt namn från den inledande diktens avslutande rad och omsluts av Emil Noldes målning »Röda moln«. Under skyddsomslaget är pärmen blå, en färg som poeten gärna diktade med.

Trakl föddes 1887 och dog 1914. Efter sin död har han framhållits som ett av den tyskspråkiga poesins främsta namn, med översättningar till svenska signerade Johannes Edfelt (1956) och Peter Handberg (1999). Trakls död ska ha skett efter en överdos kokain på garnisonshospitalet i Krakow, där han

hamnade till följd av ett sammanbrott och självmordsförsök efter slaget vid Grodek.

Min introduktion kom genom Handbergs stilfulla tolkningar, där särskilt dikterna om den undanlidande gestalten Elis golvade mig. Sedan dess har jag även läst poesi på originalspråk. Det jag främst associerar med Trakl är ett nattligt landskap, samt en på ytan stundtals begränsad, men sprakande, språkdräkt som får dikterna att framstå som variationer och omarbetningar; upprepade försök att på nytt söka världen i poesin.

**När det blir natt,
höjer vandraren sakta sina tunga ögonlock;
solen bryter fram ur mörk ravin.**

(Ur »Solen«)

Under läsningen av *Bävande under höstliga stjärnor* är mitt samlade intryck att Hammarström med stort gehör fångar vad som för mig är pulsen i den traklska dikten. Exempel hittar jag bland annat i »Timmarnas sång«:

**Den gula säden susar stilla i åkern.
Livet är hårt och stålstark svingar bonden sin lie,
fogar timmermannen ihop väldiga bjälkar.**

*[Leise rauscht im Acker das gelbe Korn.
Hart ist das Leben und stählern schwingt die Sense der Landmann,
Fügt gewaltige Balken der Zimmermann.]*

Att jämföra med Handberg:

**På fältet det stilla suset i den gula säden.
Hårt är livet, och järnhårt svingar lantbrukaren sin lie,
sätter timmermannen samman väldiga bjälkar.**

Kommateringen i strofens andra rad åstadkommer hos Handberg en smärre rytmisk förskjutning, vilken saknas hos Trakl och Hammarström. Hennes översättning av *stählern* med »stålstark« förefaller mig också vara en elegantare lösning, som undviker upprepningen hårt / hårt. Med det inte sagt att tidigare översättningar inte håller hög klass, men Hammarström hittar en del nya utvägar som inte bara är vackra utan också rytmiska förbättringar, som därtill förhåller sig mer konsekvent till egenheter i Trakls vokabulär. I några fall rör det sig också om korrigeringar gentemot tidigare tolkningar, som i dikten »Psalm« där *vergilbten* nu översätts med »gulnade«, tvärtemot det tidigare »förgyllda« (jmf. *vergolden*, »förgylla«). Ibland ställer jag mig dock

frågande till översättningsval, som när det i Salzburg belägna berget Mönchsberg i »Till en för tidigt död« har översatts med »Munkberget«, ett namn som Handberg och översättare till flera andra språk behåller. I dikten »Vid Mönchsberg« använder man däremot bergets tyskspråkiga namn. Enstaka liknande redigeringsfel är bokens enda blemmor, men förekommer så pass sällan att flödet förblir ostört.

Vad jag särskilt noterar i Hammarströms tolkning är hur hon tar sig an laddade upprepningar hos Trakl, vilka aldrig är begränsande utan ofta avser ord som, i både tyskan och i det egna symbolspråket, är tve- eller flertydiga. Det val som tydligast sticker ut gäller böjningsformer av *silbern*. Detta hos Trakl vanligt förekommande ord översätter hon ofta, men inte alltid, med det arkaiskt klingande »silverne« – att jämföra med tidigare översättningars »försilvråd« eller »silvervit«. Samtliga vackra lösningar, ska sägas, men med det mångtydiga »silverne« åstadkommer Hammarström något som bättre korresponderar med den tyskspråkiga diktens rytm och diktion. Det låter läsaren ana den eld som ordet tycks ha tänt hos poeten, och fick honom att så ofta smycka strofer med denna upprepning. Här i »Dödens sjusång«:

/.../

**På svartaktig båt färdades han ned för skimrande strömmar,
full av purpurstjärnor, och fridsamt sjönk
det grönskande grenverket ned över honom,
vallmo ur silverne moln.**

/.../

Samtidigt behåller Hammarström Trakls silvriga sammansättningar, till exempel när *die Silberstimmen der Sterne* blir, liksom i Handbergs tolkning, »stjärnornas silverstämmor«. Därigenom upprättas för mig inte bara ett närmare släktskap med Trakls diktning, utan också en lös association till poetens husgudar (som Hölderlin, där *silbern* tas i bruk med dylik hymnisk kraft).

Med den ovan citerade »Timmarnas sång« vill jag nu återkomma till min inledande fråga, som rör ett annat slags rytm: tidens. Dikten – publicerad i Trakls egenkomponerade, men postumt publicerade, samling *Sebastian i drömmen* (*Sebastian im Traum*, 1915) – belyser vad som ger min läsning kontur. Säd växer, lien svingas, timmermannen fogar. I fyra strofer rör sig dikten från våreftermiddagens dunkla guld och förfallets blå vidare till en trädgård i skymning och den döde gossens steg.

»Allt kött är hö«, som det ju heter. Men Trakls poesi är mycket mer än en meditation över förgänglighet. Idén om en vissnande värld förknippades länge

med ett övergångstillstånd till evigheten. Trakls idé om förfall bottnar i stället i ett tillstånd som uppstått i darrningarna från en ny rytm – den modernitet där livet och tiden långsamt börjar skiljas från det eviga. I diktens elegiska känsloläge lierar han sig med förebilder som Novalis och Hölderlin, men för en senare tid. Det var ur denna frändskap som den traklska diktens modus växte fram.

Bland många försök att tolka Trakl står Martin Heidegger för det mest omfattande. Främst i »Språket i dikten. En situering av Georg Trakls dikt« (1952), men även i andra texter som till exempel »Språket« (1950). I de båda texterna laborerar Heidegger med en övertung association mellan Trakls diktning och den egna filosofin. Det är läsningar som ofta belastas av (lång)sökta kopplingar, men som bidrar till att snickra ett ramverk för tanken. I »Språket« fastnar jag för formuleringen om just språket, och poesin som *melos*, språkets högsta potens, som talande »stillhetens klang«, där »stillheten stillar, genom att den bär fram värld och ting i deras väsen«.

Poesin stillar. Det är en suggestiv tanke, om ej unik. Att tid är central hos Trakl råder det ingen tvekan om vilket Heidegger framhåller och Hammarström också lyfter i sin avslutande kommentar. I dikten *Verfall* (»Sönderfall«), som saknas i Hammarströms urval, strövar någon i trädgårdens dunkla skymning och drömmer »om deras ljusare öden / och känner knappt timmarna rycka an«. I tyskan är förbindelsen med klocknålen tydligare än i Handbergs översättning: *Und fühl der Stunden Weiser kaum mehr rücken*. I dikten »Undergång« tar däremot Hammarström, likt Handberg, fasta på detta genom *zeiger*, ett vanligare ord för visare: »Under bågar av törne / o min broder klättrar vi blinda visare mot midnatt.«

Tidens gång, konkretiserad.

Många av Trakls dikter kan beskrivas som blåtonade nocturner, vilka överlagras av ett lastat symbolspråk där gryning och skymning (i tyskan homonymt: *dämmerung*) återkommer som trolska övergångsfaser. Det finns mycket att avtäcka här, en *mening* som uppstår i möten mellan diktens gestalter, besjälade ögonblick och händelser i Trakls liv. Men som meddelande betraktad skapas och omskapas den bästa poesin i möte med en annan blick, bortom berättande och utan att för den sakens skull ogiltigförklara poetens röst. Jag läser och läser om och ett landskap framträder som åskådliggörs i motbilder. Vinden drar över fältet; lien faller och så även säden. I en törnbuske ruttar en föräldralös flickas lik. Tid reduceras aldrig till mekaniskt mått. Det är en rörelsens och rytms dikt, som uppehåller sig vid, verkar i och vill överskrida spänningar som uppstår mellan det som *accelererar* eller *stillar*. Så även i dikten »År«:

**Barndomens dunkla stillhet. Under grönskande askar
går saktmodets blånande blickar i vall; gyllene ro.
Ett dunkel hänförs av violens doft; vajande ax
i kvällen, säd och svårmodets gyllene skuggor.
Timmermannen yxar till bjälken; på den mörknande jorden
mal kvarnen; i hassellövet välver sig en purpurnun,
manligt röd böjd över tigande vatten.**

Åter timmermannen. Han yxar och fogar – likt världen timras i *Timaios*? Hantering av bjälkar och malande av säd avlöser diktens grönskande ask och vajande ax. Det är förrädiskt stillsamt. Blicken koncentreras mot ögonblick som mejslas fram och förlängs, eller stillas, men sedan upplöses då andra rytmer anlöper dem. I »År« skildras på en gång ett liv utanför det som Trakl, i dikten »Kvällen«, beskriver som »staden, / där kallt och ont / ett ruttnande släkte bor«, men också en sorts samklang som existerar innan lien och yxan bryter in.

I ett brev daterat 1908 skriver Trakl att han genom att återvända till dikten nu »är hos mig själv, är min egen värld!« efter att ha känt av ödets drivkraft. Poesins melankoliska anstrykning verkar komma ur en frustration inför misslyckade försök att klyva ett inre och ett yttre – en omöjlig målbild, såklart. Elis, som bland annat återfinns i »Till gossen Elis«, »Elis« och »Kvällsland«, verkar särskilt förbunden med detta. Han blir ett monument över något som är undantaget tidens spår, som befinner sig i »en svart håla«, eller i barndomens blå grotta:

O, så länge du varit död, Elis.

**Din kropp är en hyacint,
där en munk doppar sina vaxbleka fingrar.
En svart håla är vår tystnad,**

**ur vilken emellanåt ett skyggt djur kommer
och långsamt sänker sina tunga ögonlock.
I din tinning droppar svart dagg,**

sönderfallande stjärnors sista guld.

(Ur »Till gossen Elis«)

I E. T. A. Hoffmanns novell *Die Bergwerke zu Falun* (1819), vilken möjligen har inspirerat Trakls mytologi, vittrar Elis Frøboms kropp när den lyfts upp ur den gruva där kött och tyg har bevarats undan förruttnelse. »Köttets gröna

förmultning«, som döden heter i Trakls »Till en för tidigt död«, eller förruttnelsen buren genom spetälskans motiv i andra dikter. Hoffmann inspirerades av historien om en svensk gruvdräng som försvann och återfanns fyrtio år senare i Falu koppargruva, balsamerad i kopparvitriolens kemiska process. Den traklske Elis verkar däremot aldrig helt lämna det undantagna tillståndets mörka och fuktiga puppa.

Att Elis representerar ett slags eftersträvansvärt tillstånd, vilket föranleder denna tolkning, är bortom alla tvivel. Hyacinten associeras (genom mytens Hyakinthos) med sörjande av ungdom och skönhet, och hos Trakl med den tid som får företräda hans ideal. En pigas lockar är »hyacintlika«, liksom håret på det barnlik som ruttnar i törnbusken eller påträffas vid Tritons damm. Också Elis steg beskrivs, i »Kvällsland«, som »hyacintlika / åter bortdöende under ekar«. (»Hyacintlika« är en korrekt och vacker tolkning, men något i Handbergs »hyacintiska« fångar laddningen i Trakls *hyazinthenen*, steg som inte bara liknar utan bär med sig en essens.) Kopplingen verkar i vilket fall som helst bergfast hos Trakl. Den stillade Elis, med sina »månruna ögon« och sin »kristalliska panna«, representerar något som nu enbart, och i korta stunder, kan diktas. En variant på bilden återfinns i »Till de förstummade«, där »den stora stadens vansinne« kontrasteras med den dunkla hålan:

/.../

**Men i dunkel håla blöder stilla en tystare mänsklighet,
sammanfogat ur hård metall det frälsande huvudet.**

/.../

Att läsa Georg Trakl är att upptäcka en poesi diktad i alienation, sprungen ur en sinnesstämning som genomlöper människans historia: att vara utan värld, vilja söka ett *nu*. Jag känner mig hemma i dikternas melankoliska anslag, deras efterbildning av de skeva intervaller som följer på att något vibrerar i otakt med existensen. Här finns också en djupt liggande hoppfullhet, klädd i svårmod och förfall, om att poesi möjliggör att kunna vara med sig själv, med sin värld.

Tolkningens sådd gror enkelt i Trakls jord. Men det är inte nödvändigt att skärskåda förborgade relationer och deras sammanhang, eller söka en historisk kontext för dikten. Helst ordnar jag en plats i de stämningar som vaknar i diktandets och läsandets akt, framburna i en säregen språklighet och rytm som jag, särskilt i Trakls mogna verk, inte finner hos många andra poeter.

Bävande under höstliga stjärnor

Georg Trakl

Översättning av Camilla Hammarström

Lejd, 2022

Fotograf okänd